

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE KENTSEL YAŞAM

Füsun KÖKALAN ÇIMRIN*

ÖZET

Sosyal hareketler, toplumsal gerçekliği anlamak ve açıklamak bağlamında büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla da bugün içinde yaşamış olduğumuz ve yaygın bir tanımlama ile “küreselleşme” olarak adlandırılan sürecin açıklanması bağlamında da yeni sosyal hareketlerin belirleyici bir konum teşkil ettiği söylenebilir. Sosyal hareketlerin tarihsel izdüşümü takip edildiğinde günümüzde yeni bir sosyal hareketin gündeme geldiğini savunan bu çalışma, temelde kentsel sosyal hareketlerin yeniliği fikri üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmada genel olarak kentsel yaşam ve sosyal hareketler arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler, Kentsel Yaşam.

NEW SOCIAL MOVEMENTS AND URBAN LIFE

ABSTRACT

Social movements are of great importance in comprehending and explaining societal reality. Therefore, it could be stated that new social movements have a determining role in elucidating the current process we are witnessing, which is defined in broad terms as “globalization”. Given the historical projection of the social movements, this study sustains that nowadays a new social movement is about to happen, and focuses on the innovative aspects of the urban new social movements. This study urban life will focus on the relationship between social movenets.

Keywords: Social Movements, New Social Movements, Urban Life.

* Dr., DEU. İMYO. İktisadi ve İdari Programlar Bölümü. fusun.kokalan@deu.edu.tr

GİRİŞ

Sosyal hareketler insan yaşamının vazgeçilmez dinamikleri arasında kabul edilmektedir. Toplumların tarihsel süreçlerine bakıldığında meydana gelen tüm toplumsal dinamiklerin birbirleri ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Sosyal yaşamın herhangi bir noktasında meydana gelen bir değişim, diğer dinamikleri de hayata geçirmektedir. Dolayısıyla gündeme gelen yeni bir fenomeni tek başına ve tek bir değişken ile açıklamak mümkün değildir. Sosyal hareket kavramı da geçirmiş olduğu değişim dinamikleri bağlamında farklı süreçlerde farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Ekonomi, hukuk, gelenek gibi farklı alanlardan beslenen sosyal hareketler üzerinde kent ve kentleşme olgularının da büyük etkilerinin olduğu bilinmektedir. Özellikle de 1960'lı yıllardan sonra daha çok kent merkezlerinde hayat bulmaya başlayan yeni sosyal hareketlerin kent yaşamının getirmiş olduğu sivil toplum ve kimlik yönelimli politikalar ile yakından ilgisi olduğu söylenebilir. Bu anlamda dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi yeni kentli insanın yeni sosyal hareketler bünyesinde mobilize olmasıdır. Tanımlanmış ya da kodlanmış bir sınıfa mensup olmayan, daha çok eğitilmiş ve çalışan orta sınıf olarak ifade edebileceğimiz yeni aktörlerin kent yaşamının dinamikleri ile birlikte sosyal hareketler bünyesinde önemli değişiklikler yaratmış oldukları bilinmektedir. Top yekûn dünyayı değiştirmek yerine toplum yaşamında meydana gelen çeşitli eşitsizlik biçimlerine (kadın hakları, çevre, barış hareketleri, hayvan hakları, cinsiyet temelli haklar vb.) karşı mücadele başlatılmıştır. Yeni eşitsizlikler olarak anlam kazanan amaçlar uğruna hareket etme mücadelesi, bu çalışma açısından diğer değişkenler ile birlikte kentleşme ve kent olgusu ile açıklanmaktadır. Çünkü bu hareketlerin vücut bulduğu, ortaya çıktığı temel mekânlar kentlerdir. Ayrıca hareketlerin aktörleri kentli insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu hareketlerin hem bir taraftan kent yaşamının dinamikleri ile birlikte gündeme geldikleri hem de diğer yandan da kent yaşamında büyük değişimler yaratmış oldukları ifade edilebilir. Kent yaşamından hem etkilenen hem de etkileyen konumda olan yeni sosyal hareketleri anlamak için genel olarak sosyal hareketlerin tanımlamalarına ve tarihsel süreçlerine bakmak anlamlı görünmektedir.

I. SOSYAL HAREKET KAVRAMI VE TANIMI

Sosyal hareket kavramı, 19.yüzyıldan itibaren sosyal bilimlerin gündeminde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Tarihsel dönemeçlerde meydana gelen toplumsal olguları tanımlamak için kullanılan “sosyal hareket” kavramı, 18.yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlanmış olsa da, 19.yüzyıl itibarı ile sosyal bilimler literatüründe yerini almıştır. Değişim dinamikleri çerçevesinde gündeme gelen bu toplumsal fenomenler, başlangıçta daha çok tarihçilerin ilgisini çekmiş, zamanla da sosyoloji çalışmaları içinde önem kazanmıştır. 19.yüzyıl itibarı ile meydana gelen değişimler ve bu dönemde sosyal hareketlerin önem kazanan rolü, birçok sosyologun ilgisini bu alana yöneltmiştir. Sosyal hareketlerin meydana geliş biçimi, nedenleri, biçimleri, anlamları ve etkileri üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

Sosyal hareketleri konu edinen tüm çalışmalar öncelikle bir sosyal hareket tanımı üzerinde durmaktadır. Yapılan tanımlamalara bakıldığında ise farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Sosyal hareketlerin meydana geliş süreçleri, amaçları, biçim ve sonuçları çoğu kez birbirinden farklılık gösterdiği için ortak bir tanımlamadan söz etmek oldukça güçtür. Sosyal hareket çalışmalarında, meydana gelen eylemlilikler hem kendi özgül dinamikleri içinde tanımlanmış hem de içinde gerçekleşmiş olduğu tarihsel ve toplumsal gerçeklik içinde açıklanmıştır. Dolayısıyla farklı zaman ve mekânlarda meydana gelen farklı sosyal hareketler için farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu anlamda her sosyal hareketin kendi özgün tarihsel ve kendine özgü biçimiyle meydana geldiği dikkate alındığında, bu kavramsal çeşitliliğin nedenleri de açığa çıkmaktadır. Tilly, sosyal hareketlerin sergilemiş olduğu tarihsel özgünlüklere dikkat çekerek, farklı tarihsel dönemlerin farklı “sosyal hareket repertuarı” olduğundan söz etmiştir (Tarrow, 1994: 32-33). Tilly’nin de belirttiği üzere farklı sosyal hareket repertuarları söz konusu olsa da, meydana gelen toplumsal bir fenomeni “sosyal hareket” olarak adlandırabilmek için kullanılabilecek bazı ortak tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal hareketler genel olarak meydana geldikleri toplumsal koşullar üzerinde ya değişmeyi gerçekleştirmek ya da değişmeye direnmek amacını taşırlar. Toplumsal yaşamın oluşmaya başladığı ilk günlerden itibaren çeşitli direniş, başkaldırı ve toplumsal eylemliliklerin yaşandığı söylenebilmektedir. Ancak yine de sosyal hareketleri tarihsel ve kuramsal bir bağlama yerleştirmek bakımından hareketlerin “modern toplum” a ait bir olgu olduğunun altının

çizilmesi gerekmektedir. Bu anlamıyla toplumsal fenomeni sosyal bir hareket olarak adlandırmanın ortak özellikleri 19.yüzyıl itibari ile sosyologlar tarafından tanımlanmaya başlanmıştır.

Sosyal hareketi tanımlamanın bir yolu, Touraine'nin yaptığı gibi onu siyasal yapı ile olan ilişkisi bağlamında ele almaktır. Touraine'ye göre sosyal hareket, “önemli kaynakların toplumsal kullanım biçimlerini, ele alınan toplumda kabul görmüş ekinel yönelimler adına gerçekleştirmeyi amaçlayan toplu eylemler” olarak tanımlanabilmektedir (Touraine, 2002a: 88). Touraine'nin yaptığı bu tanımlamaya göre sosyal bir hareketin siyasal bir izlencesi olması gerekmektedir. Sosyal hareket, öznel çıkarlardan hareket ettiği kadar genel ve ahlâki ilkelere de başvurmaktadır. Bu anlamıyla toplumsal bir eylemin sosyal hareket olarak tanımlanabilmesi için toplu eylemin genel amaçlar saptaması, yani toplumun genel değer ya da çıkarlarını kabul etmesi gerekmektedir. Touraine'nin tanımlamasında “genel ortak amaç” vurgusunun öne çıkması, gerçekte sosyal hareketlerin en temel özellikleri arasında yer almaktadır. Touraine gibi Tarrow'da sosyal hareket kavramını tanımlarken, kolektiviteden yola çıkmaktadır. Tarrow'a göre sosyal bir hareketin meydana gelebilmesi için insanların örgütlenmiş olmaları gerekmektedir. Ancak Tarrow, bu kolektivitening ayırt edici özelliğinin onun çatışmacı doğasında aranması gerektiğini vurgulamaktadır (Tarrow, 1994: 2-3). Sosyal bir hareketin tüm katımcıları hedefleri doğrultusunda eylemde bulunurken, karşıtları ya da otoritelerle çatışmacı bir ilişkiye girmektedirler. Sosyal hareketlerin sahip oldukları bu temel özellik, onu diğer kolektivitelerden ayırmaktadır. Tarrow'un yaklaşımına göre sosyal hareketler, “çatışmacı kolektif eylem”(contentious collective action) olarak da ifade edilebilmektedir (Tarrow, 1998: 3). Sosyal hareket kavramının tanımlanması konusunda detaylı bir açıklama sunan Melucci'ye göre ise bir sosyal hareketin dayanışmaya ve çatışmaya dayalı olmakla birlikte, sistemin sınırlarını zorlayan bir nitelik de taşıması gerekmektedir (Melucci, 1999: 87). Kitlese hareket ve sosyal hareket kavramlarının ayrımlarından yola çıkan ve yukarıda isimleri belirtilen teorisyenlerin yaklaşımlarının yanında Melucci bir adım daha ileri giderek sosyal hareketleri sistem fikri ile karşı karşıya getirmiştir. Böylece sosyal hareket kavramının sınırları daha net ve kesin biçimde tanımlanmıştır.

Sosyal bilimler literatüründe sosyal hareketleri tanımlama konusunda gerçekleştirilmiş olan yaklaşımlar, aynı zamanda sosyal hareketlerin nitelikleri hakkında da bilgi sunmaktadır. Sosyal hareketlerin kolektif bir kimliğe dayalı, organize olmuş, çatışmacı ve süreklilik arz eden bir yapıya sahip olması, aynı zamanda bu hareketlerin nitelikleri olarak da kabul edilmektedir. Ortak yönlerden söz ederken, Castells'in yaptığı açıklamayı da dikkate almak gerekmektedir. Castells, sosyal hareketlere ilişkin olarak gerçekleştirilmiş olan tanım ve yaklaşımları sistemli bir hale getirmek için bir takım ortak unsurlardan söz etmektedir. Castells'in de gerçekte Touraine'den alıp geliştirdiği bu yaklaşıma göre sosyal hareketlerin üç tanımlayıcı ilkesi bulunmaktadır. Bu üç ilke olmadan da herhangi bir sosyal hareketin açıklanmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Hareketin ortak kimliği, hareketin karşıtı ve toplumsal hedef olmak üzere belirlenen üç temel kriteri göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Castells, 2006: 100). Bu anlamda sosyal hareket, ortak bir kimliğe sahip, çatışmacı ve çatışmaya girdiği yapıya karşı alternatif bir model ya da çözümü olan hareket biçimi olarak tanımlanabilmektedir.

II. SOSYAL HAREKETLERİN TARİHÇESİ

Sosyal hareketlerin tarihçesini kavrayabilmenin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki, bu toplumsal fenomeni daha anlaşılır kılmaya çabasıdır. Diğer önemli gerekçe ise günümüzün hareketlerini anlamının tek olanaklı yönünün onu geçmişin sosyal hareketlerini de inceleyerek belirli bir tarihsel perspektife oturtmaktır. Bugünün sosyal hareketlerinin yapısını ve dinamiklerini anlamak için sosyal hareketlerin tarihsel evrenine bakmak bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreç içinde sosyal hareketlerin bir analizi yapılmaya çalışıldığında genellikle tarihsel dönüşüm dinamikleriyle baş başa giden bir harita çizilmeye çalışılır. Bu anlamda çoğunlukla tarihsel dönüşüm içeren noktalar işaretlenir. Sosyal hareketlerin çoğu kez toplumsal krizlerle özdeşleştirilmiş olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ancak modern sosyal hareketlerin tarihine bakıldığında 19. yüzyılın ikinci yarısını bir başlangıç noktası olarak saptayabilmekteyiz. Böylesi bir tespitin temel nedeni, sosyal hareket kavramının kolektif amaca dayalı, organize olmuş ve süreklilik arz eden eylem biçimleri olarak tanımlanmasıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısından önce de birçok toplumsal eylem yaşanmıştır. Toplumların gelişim ve değişim

çizgileri incelendiğinde bir toplumda daima toplumsal bir hareketin boy vermesine yol açabilecek yeterince hoşnutsuzluğun olduğu görülmektedir. Gladwin'e göre "bu hoşnutsuzlukların bulunuşu kendi başına sosyal hareketlerin belli bir ortam ve zaman dilimi içerisinde ortaya çıkışını açıklayabilmek için yeterli bir dayanak noktası oluşturmamaktadır" (Gladwin, 1999: 127). Bu anlamda sosyal hareketleri tarihsel bağlama yerleştirmek bakımından hareketlerin modern topluma ait bir olgu olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Modern sosyal hareketlerin tarihine bakıldığında 1990'lı yılların başına kadar geçen sürede genel anlamda iki tür hareket tarzının gerçekleşmiş olduğu söylenebilmektedir. Bu hareketler, birinci ve ikinci dalga, eski-yeni, klasik ve yeni sosyal hareketler olarak adlandırılmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından 1990'lı yılların başına dek geçen süreç, sosyal hareketlerin değişim repertuarı açısından aşağıdaki gibi bir ayrımlandırmaya tabii tutulabilir;

1-Klasik (Eski) Sosyal Hareketler;

-İşçi Sınıfı Hareketleri

-Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri

2-Yeni Sosyal Hareketler; feminist, çevreci, savaş karşıtı hareketler vb.

İkili ve genel bir ayrımla temellendirilen sosyal hareketler tarihçesinin belirlenmesinde birçok faktör göz önünde bulundurulmaktadır. Hareketlerin amaçları, aktörleri, organizasyon yapıları, meydana geldikleri sosyal mekânlar ve eylem biçimleri bakımından ortaya çıkan farklılıklar, böylesi bir temellendirmeyi mümkün kılmıştır.

A. ESKİ SOSYAL HAREKETLER

Eski sosyal hareketler, genel olarak 19.yüzyıldan itibaren sanayi kapitalizminin ve üretim biçiminin taşıdığı toplumsal ilişki ve çelişkilerin dünya ölçeğinde kendisini göstermesine paralel olarak ortaya çıkan "sınıf" ve "ulusalcı" hareketlerden oluşmaktadır. Her iki tip hareketin amaçları ve gerçekleşme koşulları birbirlerinden farklılık göstermiş olsa da taşıdıkları özellikler açısından aynı sosyal hareket türü içinde değerlendirilebilmektedirler. Bu anlamda çok genel olarak bakıldığında bu hareketlerin "eşitlik" talepleri üzerinde ortaklaştığı söylenebilir. Sınıf ve ulusalcı hareketleri ortak bir tabanda birleştiren eski sosyal hareketlerin temel özelliklerinden biri, bu hareketlerin devlet iktidarını ele geçirme mücadelesidir. Bu

hareketler, modern dünyanın temel yapısı olarak devleti hedef almışlardır. Dolayısıyla bir şeyleri değiştirmek adına kendi devlet aygıtlarının denetimini ele geçirme çabası içindedirler. Eski sosyal hareketlerin taşıdıkları bu önemli özellik, aynı zamanda onu yeni sosyal hareketlerden de ayıran en önemli niteliklerden bir tanesidir (Offe, 1999: 15). 1850’li yıllardan sonra hız kazanan eski sosyal hareketlerin muhalefetlerinin “sürekliliği” olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu muhalefet başlangıç aşamasında çoğu kez gizli kalmıştır. Bu nedenle de eski sosyal hareketlerin genellikle baskının arttığı, beklentilerin boşa çıktığı ya da yönetici gücün sallantı olduğu dönemlerde kendiliğinden ortaya çıktığı söylenir. Eski sosyal hareketlerin sergilemiş olduğu bu nitelik, sosyal bilimler literatürünün de bu tip toplumsal fenomenleri daima kriz, bunalım ve yapısal gerginlik dönemleri ile ilişkilendirmesine yol açmıştır (Çayır, 1999: 17). Eski sosyal hareketlerin ilk temsilcisi olan sınıf hareketlerinin temel amacı, kapitalist sistemin yaratmış olduğu sınıfsal çelişki ve eşitsizliklerin yok edilmesidir. Bu hareketler emek eksenli bir sistem kurma ideali taşırlar. Bir yandan milliyetçi söylemlerden feyz alan ulusalcı hareketler vatandaşlık üzerinden mücadele ederken, diğer taraftan emperyalist ve sömürgeci devletlere karşı iktisadi ve siyasi bağımsızlık elde edilmek amaçlanmıştır (Yenal, Kırılı, 2005: 11). Her iki biçim de aynı hareket noktasından yola çıkmış olsalar da, sorunu tanımlama bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Sınıf hareketleri baskıyı, işverenlerin ücretliler, burjuvazinin de proleterya üzerindeki baskısı olarak tanımlamışlardır. Ulusal hareketler ise, baskıyı, bir etnik ulusal grubun bir diğeri üzerindeki baskısı olarak tanımlamışlardır (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995: 7). Dolayısıyla da her iki yaklaşım da iktidara ve iktidarın üretilme biçimlerine karşı gelmektedirler. Ancak bu hareketler temel ortak formlarına rağmen sorunu tanımlayışları ve katılımcılarının toplumsal temelleri bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Sınıf ve ulusalcı hareketlerin eski sosyal hareketler kategorisi altında toplanabilmesinin temel nedeni, bu hareketlerin toplumsal yapı ya da sistemde top yekûn bir değişimi amaçlamalarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal düzenin herhangi bir unsurunu ya da kötü giden bir durumu düzeltmekten öte, tüm sistemin değişmesi gerektiği anlayışı ağır basmaktadır.

B.YENİ (KENTSEL) SOSYAL HAREKETLER

Sosyal bilimler literatüründe Yeni Sosyal Hareketler olarak kabul gören “yeni” hareketler farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir. “Kentsel Toplumsal Hareketler” olarak da adlandırabileceğimiz bu yeni olgular, daha çok kent merkezlerinde ve yeni kentli insanlar tarafından üretilmiş olmaları bakımından ayrıcalıklı bir öneme sahiptirler. Kentsel toplumsal hareketlere bakıldığında ele aldıkları konuların daha çok kent yaşamı ve üretimi ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanında katılımcılarının daha çok kentli ve orta sınıf çalışan insanlardan oluşması, bu hareketleri geçmişin klasik hareketlerinden ayırmaktadır. Bu hareketler genel olarak kent merkezlerinde, şehir yaşamının sunmuş olduğu olanaklar üzerinde yükselmiştir. Toplu yürüyüşler, sokak gösterileri, mitingler ile eylemlilik süreçlerini meydana getiren bu hareketler, kent yaşamının dinamikleri ile beslenmiştir.

Sosyal hareketlerin tarihsel değişim sürecinde 19. yüzyıl itibari ile gündeme gelmelerinden sonra toplumsal yaşamda da büyük değişimler gözlemlenmeye başlamıştır. Eski sosyal hareketlerin amaçlarına ulaşma konusunda yaşadıkları tüm hayal kırıklıklarına karşın, iktidarı kısmen ya da bütünüyle devralmaları ile birlikte toplumsal yaşamda yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Eski sosyal hareketler iktidar olarak devlet yönetimini ele geçirmeyi amaç edinmiş oldukları için toplumsal yaşamda var olan diğer başka eşitsizlik ve çelişkilerin önüne geçmeyi de başaramamışlardır. Gerçekte bu durum toplumsal yaşamın doğası gereği de mümkün değildir. Aksine bugüne kadar kurulmuş olan hiçbir toplumsal düzen ya da sistem, o toplum içinde yaşayan tüm insanları mutlu ve memnun edecek olanakları yaratamamıştır.

Yeni – kentsel sosyal hareketlerin gündeme gelmesindeki başat belirleyici unsur da değişen toplum ve mekân yaşantısıyla birlikte ortaya çıkan yeni çelişki ve eşitsizliklerin yarattığı hayal kırıklığıdır. Söz konusu olan yeni çelişki ve eşitsizlikler büsbütün toplum içinde ilk defa gözlemlenen olgular değildir. Ancak bu çelişki ve eşitsizlikler, kentleşme ve kent yaşamının öne çıkması ile öylesi bir noktaya gelmiştir ki, toplumsal alanda yeni mücadele alanları başlatmıştır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet, ırk, çevre, etnik kimlik gibi konular etrafında örgütlenen grupların “farklılıkların tanınması talebi” ile ortaklaştığı söylenebilmektedir (Yenal, Kırılı, 2005: 11). Yeni – kentsel sosyal hareketlerin farklılıkların tanınması talebi anlayışından ortaya çıkması, aynı zamanda bu tür sosyal hareketlerin en

belirleyici özellikleri arasında sayılabilmektedir. Bilinen ve klasik olarak kabul edilen siyasi stratejilerin yeni sosyal hareketler bağlamında çekiciliğini yitirmesi, bu hareketler açısından devlet iktidarını ele geçirmeyi toplumsal dönüşüm için bir ön koşul olmaktan çıkarmıştır. Dolayısıyla bu hareketler doğrudan sisteme karşı muhalefet yapmaktan öte, sistemin yaratmış olduğu eşitsizliklere dikkat çekerek, çözüm yolu üretmeye çalışmışlardır.

Yeni-kentsel sosyal hareketler kavramının 1960'lı yılların sonundan itibaren ortaya çıkan ekoloji, feminist, savaş karşıtı, cinsiyet hakları ve azınlık hareketlerini ifade etmek üzere kullanılmaya başlandığı söylenebilmektedir. Sosyal hareketler tarihçesi açısından “yeni” ifadesinin kullanılması, eski sosyal hareketlerden farklı olan bir sosyal hareket türünün gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Her iki hareket türü de amaçları, konuları, örgütlenme yapıları, meydana geldiği sosyal ve politik ortamları, katılımcılarının nitelikleri (sınıf yapısı) vb. özellikler dikkate alındığında birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Bu anlamda fenomen için kullanılan yeni vurgusunun tanımlayıcı olmanın ötesinde bu hareketlerin amaçlarına ulaşmak için izlemeleri gereken yola ilişkin anlamlar da içerdiği söylenebilir. 1960'lı yıllardan sonra hız kazanan bu tür hareketleri “yeni” kılan en temel özelliklerden birisi de çatışma alanını ekonomik- endüstriyel alandan kültürel alana kaydırmasıdır. Politik amaç olarak devlet iktidarını amaçlamadıkları gibi, eski sosyal hareketlerden farklı olarak ekonomik unsurlardan daha çok kültürel alanlarda mücadele etmenin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ortaya çıkan bu yeni mücadele alanı, hareketlerin yeniliği kadar bu hareketlerin içerisinde yer aldığı toplumsal formasyon (sanayi ötesi toplum) ve kent yaşamı ile de ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre ileri sanayi toplumları bilim ve teknolojiye gelişmeler sayesinde, toplumsal ilişkilerin “bilgi” temeli üzerinde şekillendiği yeni bir toplumsal formasyona doğru evrilmektedir (Touranin, 2002b: 274). Sanayi toplumunda demir, çelik, tekstil vb. ne ifade etmişse, bu yeni kent temelli toplumda da bilgilerin, bilimin, sağlık ve medyanın üretim ve dağıtımını aynı şeyi ifade etmektedir. Bu yeni toplumlarda işletme gücüne direniş ortadan kalkmıştır. Eski sosyal hareketler özellikle de işçi sendikacılığı siyasal baskı gruplarını ve yoksulları kendine dahil ederken, yeni hareketler içinde yeni orta sınıfın öne çıktığı söylenebilmektedir. Artık söz konusu olan üretim araçlarının yönetimi için çatışmak değil, eğitim, kültür, azınlık hakları, cinsiyet hakları, farklılıkların tanınması vb. alanlar için çatışmaktır.

Gerçekleşen toplumsal değişme sürecinde de sanayi toplumunun “maddi” değerlerinden sanayi ötesi toplumun maddi alanın ötesindeki değerler sistemine geçtiği ifade edilebilmektedir. Farklı bir bakış açısı geliştiren Cohen ise yeni sosyal hareketlerin “yeni”liğinin bu biçimde açıklanmasını kabul etmemektedir. Cohen, yeni sosyal hareketlerin yeniliğinin tarih felsefesi bağlamında yeni bir tarihsel dönemle (sanayi ötesi toplum) temellendirilmesinin yeterince açıklayıcı olmadığını savunmaktadır. Cohen’e göre hareketin yeniliği “kendini sınırlandıran radikalizm” olarak nitelendirilebilir. Kendini sınırlandıran radikalizm, yeni hareketlerin devrimci hülyalardan vazgeçerek, siyasi ve ekonomik sistemlerin özerk işleyişini öngören bir sivil toplumu savunmalarını ifade etmektedir (Çayır, 1999: 18). Her iki yaklaşım da göz önünde bulundurulduğunda herhangi birinin konunun gereği olarak dışarıda bırakılmasının mümkün olmadığı gözlenmektedir. Yeni hareketlerin karakteristikleri göz önünde bulundurulduğunda hem yeni bir tarihsel sürece denk geldiği hem de eskinin sosyal hareketlerinden niteliksel farklılıklar taşıdığı söylenebilmektedir. Bu anlamda yaklaşımlar arasında ortaya çıkan farklılığın yeniliğe olan bakış açısından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Yeni-kentsel sosyal hareketlerin diğer bir önemli özelliği ise, tüm muhalif hareketleri bir bütün çatı altında toplamasıdır. Yani yeni sosyal hareketlerin örgütlenme ve hareket biçimleri açısından da eski hareketlerden farklı oldukları söylenebilir. 1970’li yıllar, bu özelliği ile bir anlamda geçmişten kopuşu sergilemektedir. Tüm yerküre üzerinde işçi, öğrenci, feminist, çevreci ve siyah hareketlerin birlikte yürütüldüğü gözlenmiştir. Bir hapishane kaçağı ve aynı zamanda döneminin en önemli düşünür ve yazarlarından biri olan Jean Genet, bir homoseksüel ve Fransız olarak Amerika’daki *Black Panter Party* (siyah hareketi) içinde etkin bir rol oynayabilmek için öğrenci hareketinin etkinliğinden faydalanma yoluna gitmiştir. Kabaca bakıldığında 60’lı ve 70’li yılların Genet gibi birçok örneği içinde barındırdığı söylenebilmektedir. Bu anlamda yeni-kentsel sosyal hareketlerin eski sosyal hareketlerden tamamen farklı olarak iç içe ve birlikte hareket edebildikleri söylenebilmektedir. Yeni sosyal hareketlerin farklı versiyonlarının özdeş kök ve sonuçlara sahip oldukları da söylenemez. Ancak bütünleşmiş bir durumdadırlar. Oysa geçmişin sosyal hareketlerinin bazı durumlarda üretilen politika ve ideolojiler bağlamında karşı karşıya geldikleri dahi söylenebilmektedir. Yeni sosyal hareketler tikel ve farklı tarihleri açısından farklı kültürel, ekonomik ve politik süreçler içinde

yer almış olsalar da, iktidara ve onun üretilme biçimine birlikte karşı çıkıyorlardı. Bu anlamda yeni-kentsel sosyal hareketler, yalnızca onları dizginlemeye çalışan çeşitli bürokratik güçlere karşı değil, aynı zamanda onları yeni bürokratik örgütlerin oluşumuna ve eskilerin güçlenmesine yöneltmeye çalışan tüm çabalara karşı mobilize olmuşlardır (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995: 38-40). Genet'in de içinde yer almış olduğu zenci hareketi yalnızca derisinde bu rengi taşıyan insanları değil, toplumun çeşitli katmanlarında ikinci cins olarak baskı görenleri de (kadın, homoseksüel vb.) içermektedir. Yeni toplumsal hareketlerin bu yapısı, hareketlerin "içsel" örgütlenmesi hakkında da bilgi sunmaktadır.

1960'lı ve 70'li yıllarda gündeme gelen yeni-kentsel toplumsal hareketlerin meydana geliş koşulları dikkate alındığında, eski sosyal hareketlerden farklı olarak ne bir bunalım ne de bir kriz döneminden söz edilebilmektedir. Çünkü bu hareketler daha çok demokrasi, sivil toplum ve çoğulculuk anlayışı ve kent yaşamı ile açıklanabilmektedir (Çayır, 1999: 15). Yeni toplumsal hareketler, ekonomik ya da sosyal bir çöküşün yansıması olarak gündeme gelmemişlerdir. Aksine toplumsal yapıda demokrasi ve sivil toplum anlayışının güçlenmesi ile birlikte hız kazanmıştır. Savundukları idealler maddi olmaktan çok kültürel olduğu için mücadele edinilen alan da sivil topluma kaymıştır. Sivil toplum alanında bu hareketler, demokrasi idealleriyle birlikte eski politiklardan farklılaşmış, eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik inşası gibi konularda yoğunlaşmışlardır. Özellikle de yeni kimlik politikalarının savunulması anlayışı ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla yeni-kentsel sosyal hareketlerin temel çatışma alanlarından bir tanesinin kimliğin kurgulanması olduğu söylenebilir (Çayır, 1999: 27).

Yeni sosyal hareketlerin farklılaştığı diğer bir nokta ise katılımcılarının niteliğidir. Yani yeni sosyal hareketleri temsil eden sınıf yapısının da değişmiş olduğu söylenebilir. Yeni-kentsel sosyal hareketlerin katılımcıları ile ilgili olarak belirtilebilecek en çarpıcı nokta, bunların kendilerini tanımlamalarının ne oturmuş siyasal kodlara (sağ-sol, liberal, muhafazakar vb.) ne de sosyo-ekonomik kodlara (işçi sınıfı, orta sınıf, fakir vs.) dayanmadığıdır (Offe, 1999: 66). Yeni sosyal hareketlerin tanımlarının biçimlenmesinde sosyo-ekonomik ve politik kodların geçersizliği, bu olgunun yeniliğinden kaynaklanmaktadır. Bu hareketler içinde eğitimli yeni kentli orta sınıfın öne çıkmış olduğu gözlenmektedir. Eski sosyal hareketlerin tepkisel, anomik

ve köksüz katılımcılarının yerine; eğitilmiş, sivil toplum içinde hareket eden, çalışan orta sınıf etkin olmaya başlamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki tüm açıklamalar, yeni-kentsel sosyal hareketlerin “yeni” liğinin ne anlama geldiğini tanımlamaya çalışırken, diğer bir yandan da bu hareketlerin eski sosyal hareketlerden ayrıldığı noktalar üzerinde vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma açısından sosyal hareketler tarihçesi içinde “eski” ve “yeni” sosyal hareket tanımlarının kabul edilebilir olduğu savunulmaktadır. Her iki hareket türünün ana hatları ile birbirlerinden farklılaştığı düşünülmektedir.

Eski ve yeni sosyal hareketleri ayırmaya çalışırken hareket edilen temel dayanak noktası bu hareketlerin nerde ve hangi biçimlerde ortaya çıktığıdır. Eski sosyal hareketler daha çok fabrikalarda ve parti ve sendikalar aracılığıyla örgütlenirken, yeni-kentsel sosyal hareketler kent merkezlerinde ve orta sınıf çalışanları tarafından mobilize olmuşlardır. 1950’li yıllardan sonra tüm dünyada hız kazanan göç ve kentleşme olgusu elbette ki, toplumsal hareketlerin görünümünde de farklılaşmalar yaratmıştır. Göçün ve hızlı kentleşmenin yaşanması, beraberinde “kentleşme” olgusunu da getirmiştir. Bu anlamda kentlerde yeni yaşam tarzları kuran insanlar farklı eşitlik ve paylaşım taleplerinin peşine düşmeye başlamışlardır. Eski sosyal hareketler çerçevesinde daha çok dünyayı top yekûn değiştirmeyi planlayan hareketler, yeni-kentsel hareketler çerçevesinde yeni eşitsizlikleri telafi etme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu anlamda kadın, çocuk ve hayvan hakları, savaş karşıtlığı, çevre hareketleri gündeme gelmiştir. Tüm bu hareketlere bakıldığında da hareketlerin çıkış noktalarının kent yaşamının dinamikleri ile yakından ilişkili olduğu görülür. Dolayısıyla bu hareketlerle birlikte sivil toplum kavramının da gündeme gelmiş olduğu bilinmektedir. Eski sosyal hareketler daha çok bunalım ve kriz dönemleri ile açıklanırken, yeni-kentsel hareketler sivil toplum, demokrasi ve çoğulculuk anlayışı çerçevesinde açıklanmaktadır. Kent yaşamının beraberinde getirmiş olduğu sivil toplum, yeni hareketlerin içinde yeşermeye başladığı yegâne alan olarak kabul edilmektedir. İleri sanayi toplumunun çatışmaları artık devletçilik, siyasal düzenleme ve bürokratik otoritelerle anlamlı bir şekilde çözülemez hale gelmiştir. Bu anlamda yeni sosyal hareketlerin

politikaları, sivil toplumun kurumlarını temsili- bürokratik siyasal kurumlarla sınırlandırılmayacak bir şekilde politize etmeye başlamıştır (Çayır, 1999; 55). Sivil toplum ve onun getirmiş olduğu olanaklar yeni-kentsel hareketlerin hayat bulmasında öne çıkmıştır. Sosyal hareketlerin takınımış olduğu bu tavır ile birlikte çatışmaların geleneksel ekonomik /endüstriyel alandan kültürel alana kaydığı söylenebilir. Bu çatışmalar bireysel kimliğin günlük hayattaki zaman ve mekânını, bireysel hareketin motivasyonunu ve kültürel modellerini etkilemektedir. Bu hareketler sadece maddi hedefler için mücadele etmekle kalmayıp, sosyal hareketlerin farklı bir anlamı ve yönelimi için sembolik ve kültürel menfaatler için de mücadele etmeye başlamışlardır. Bu yeni kültürel ve sivil alanda mücadele etme anlayışı ise kent yaşamının dinamikleri bağlamında önem kazanmıştır. Çünkü kentleşmenin tüm dünyada hız kazanması ile yeni-kentsel hareketlerin meydana gelme süreçleri eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. İnsanlar bu yolla toplumdaki daha genel değişimler (hayvan hakları, çevre, kadın hakları vb.) için savaşıırken kendi hayatlarını da değiştirmektedirler. Bu da beraberinde kimliğin değiştirilip dönüştürülmesini getirmektedir. Kentli kimliğin oluşma süreçleri arasında sayılabilecek bu önemli fenomen sosyal hareketlerin tarihçesi açısından ayrıcalıklı bir önem taşımaktadır. Gündeme gelen bu yeni hareketlerin Batı toplumları için de önemli bir anlamı vardır: bunlar günlük hayatın “demokratikleştirilme dinamiğini” ve toplumun siyasala karşı sivil boyutlarının genişlemesini temsil etmektedir. Bu yönü ile Yeni-kentsel sosyal hareketlerin insan hayatının kişisel ve sivil yönlerini yansıttığı söylenebilir. Sosyal hareketlerin böylesi bir özellik kazanması ise kent yaşamı ve sivil toplum anlayışı ile açıklanmaktadır. Bu anlamda Melucci yeni sosyal hareketler için “sanayi toplumunu karakterize eden “sahip olma” özgürlüğünün yerini “olma” özgürlüğünün almış olduğunu ifade etmektedir (Çayır, 1999:138). Farklılıkların tanınması ve yaşam hakkı bağlamında sosyal hareketlerin mobilize olması, hem sosyal bilimler alanında hem de gündelik yaşam pratikleri açısından yeni olanakların gündeme gelmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

ARRIGHI, G., T. K. HOPKINS ve I. WALLERSTEIN; (1995), **Sistem Karşıtı Hareketler**. Çeviren; C.Kanat, B.Somay, S.Sökmen. İstanbul:Metis Yayınları.

-
- CASTELLS, M.; (2006), **Enformasyon Çağı ;Ekonomi, Toplum, Kültür 2 -Kimliğin Gücü**, Çeviren; Ebru Kılıç. İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇAYIR, K.,;(1999). **Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar**. İstanbul:Kaknüs Yayınları.
- GLANDWIN, M., (1999). “Çağdaş Toplumsal Hareketlerin Teorisi ve Siyaseti”. Çeviren: Bekir Balkız. **Ege Üniversitesi, Edb. Fak. Sosyoloji Dergisi**. Sayı(7). İzmir: Ege Üniversitesi Edb. Fak Yayınları. Sayı(7), 125- 135.
- MELUCCI, A.; (1999), “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar. Yayına Hazırlayan; Kenan Çayır. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- OFFE, C.; (1999), “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”. Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar. Yayına Hazırlayan; Kenan Çayır. İstanbul:Kaknüs Yayınları.
- TARROW, S.; (1994), **Power In Movement: Social Movements**, Collective Action and Politics. Cambridge :Cambridge University Pres.
- TARROW, S.; (1998), **Power In Movement- Social Movements and Contentious Politics**, Cambridge :Cambridge University Pres.
- TOURAINÉ, A.; (2002a), **Demokrasi Nedir?**, Çeviren; Olcay Kunal. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- TOURAINÉ, A.; (2002b), **Modernliğin Eleştirisi**, Çeviren; Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YENAL Z. Ve B. KIRLI; (2005), “Distopyalar ve Ütopyalar Arasında Karşı Küreselleşme Hareketleri”. Karşı Küreselleşme Hareketleri. Birikim Dergisi, Sayı (197), 10-17.